

nacističnih rabljev pove dovolj že nekaj uvodnih stavkov avtorja knjige Johannesa Sachslehnerja, ki je zapisal, da je »zgodba Odila Globočnika zgodba mladega Avstrijca, ki pa ni maral biti Avstrijec. V Trstu rojeni in na Koroškem odrasli mladi mož je menil, da Avstrija ni njegova prava domovina, njegova prava domovina je Nemčija. In da bi dosegel ta cilj, je postal veleizdajalec, podaljšana roka nacističnega režima, sodelavec pri milijonskih umorih«. Ena od njegovih značajskih lastnosti je bilo strašansko častihlepje, veljal pa je tudi za človeka, ki ni znal prenesti poraza.

Marjan Toš

RICHARD J. B. BOSWORTH:
MUSSOLINI. Cankarjeva založba (skupina Mladinska knjiga), Založništvo, d. o. o., Ljubljana, urednik Tine Logar, prevajalki Danica Križman in Polona Mesec Križman, Ljubljana, 2016, 583. str.

71 let po smrti fašističnega diktatorja in italijanskega dučerja Benita Mussolinija smo dobili izjemno obsežno in zgodovinsko nadvse korektno knjigo izpod peresa svetovno priznanega strokovnjaka za novejšo italijansko zgodovino Richarda J. B. Boswortha z naslovom *Mussolini*. Gre za obsežno delo avtorja, ki predava zgodovino na zahodnoavstralski univerzi in na univerzi v Readingu v Veliki Britaniji in kot gostujoči profesor nastopa v številnih ustanovah, med drugim na italijanski akademiji Univerze Columbia,

v Clare Hall v Cambridgeu, na kolidžih Balliol in All Souls v Oxfordu ter v Centru za humanistične študije ANU v Canberu. Kot je ob izidu zapisal dober poznavalec nacističnega in fašističnega totalitarizma dr. Ian Kersaw, je »knjiga *Mussolini poglobljena študija v sijajnem slogu in v humanističnem duhu, skrbno pretehtana in z bogatim vpogledom v tematiko – v vseh pogledih odlično delo o Mussoliniju in njegovem fašističnem režimu*«.

Uvodno besedo k slovenski izdaji je napisal zgodovinar dr. Jože Pirjevec. Lahko rečemo, da se je kljub vrhunskega poznavanju tematike tega pisanja lotil izjemno previdno, odgovorno in brez večje čustvene zavzetosti. Kot primorskega Slovenca bi ga namreč lahko čustvenost zapeljala do preveč subjektivnih ocen, ki pa se jim je spretno izognil in sam korektno pripomnil, da s »čustvenostjo vendarle ne gre pisati zgodovine«. Več kot umestna pripomba avtorja, ki je v strnjem uvodu avtorju knjige Bosworthu priznal, da ne skriva kritičnega odnosa do italijanskega diktatorja in njegove votle retorike, katere žrtev je bil v prvi vrsti sam italijanski narod. »Knjiga o Mussoliniju je odlična, znanstveno in psihološko utemeljena. Fascismo di frontiera« – torej obmejni fašizem, je tipičen za dežele, ki jih je Italija zasedla po prvi svetovni vojni (Južno Tirolsko, Primorsko, preimenovano v Julijsko Benečijo) in »ni bil samo dučejevo delo. Imel je globoke korenine v iredentizmu, gibanju, ki se je pojavilo med Italijani znotraj habsburške monarhije v drugi polovici 19. stoletja po nastanku združene Italije leta 1861«, opozarja Pirjevec. In dodaja, da je znal Mussolini s svojim političnim talentom »imenitno interpretirati

miselnost, strahove in čustva množic, ki so mu sledile, saj je nasilje opravičeval v imenu tritisočletne italijanske kulture, s katero se pač »slovanska« ni mogla meriti«. V spremni besedi se Pirjevec ni izognil nastanku organizacije TIGR in tudi siceršnjemu odporu primorskih Slovencev zoper fašistični teror. Nanj so odgovorili z uporniško držo in tudi z ironijo, ki ni ugasnila vse do Mussolinijeva padca. Po italijanski kapitulaciji je veliki duče zgolj živoritaril, in to le še v Salojski republiki, v zadnji postojanki svoje diktature, ki je lahko preživela samo s pomočjo nemškega Wermahta med oktobrom 1943 in aprilom 1945. V njej je bil Mussolini »samo klovn, ki se ga ni bilo treba več bati«, je sklenil uvodno besedo dr. Jože Pirjevec.

Uvodni besedi sledi avtorjev predgovor, nato pa kar dva uvoda s pojasnili, kar ni ravno običajno. Toda po premišljenem branju lahko ugotovimo, da se je odločil prav, saj nam predstavi predgovor k novi izdaji iz leta 2010, za njim pa še predgovor k izdaji iz leta 2002. S tem smo dobili še bolj argumentirano in prepričljivejšo pojasnilo o zgradbi in predvsem o vsebini in namenu pričujoče knjige, ki jo je avtor napisal skrbno in z velikimi preudarki, da bralci ne bi ostali prikrajšani za nobeno bistveno poglavje iz dela in življenja italijanskega fašističnega diktatorja. V maniri vernega kronista in objektivnega interpretatorja historičnih dejstev nam že v uvodnem delu celovito pojasni »dučejev obraz« in ga označi za osebnost, »ki ni nikomur diktirala, temveč se je prepuščala toku usode«. Nekoliko nenavadno in sprva nerazumljivo, a skozi tehtno branje povsem razumljivo razlaganje osebnosti, ki se je štela za

pomembnega »fašističnega misleca«. Strinjamo se lahko tudi z avtorjevo oznako, da »vsakdo v življenju naleti na prelomnice, celo na zgodovinska razpotja in v življenju Benita Mussolinija jih je bilo kar nekaj. V času cele generacije je bil diktator Italije, vendar svoje kariere ni oblikoval povsem sam in mu tudi ni prinesla veliko osebnega zadovoljstva«.

Knjiga je razdeljena na 18 smiselno zaokroženih poglavij, ki imajo bogat znanstveni aparat. Iz njega veje precizno in študijsko poglobljeno avtorjevo delo, ki je slonelo na zahtevnem znanstvenem delu in pretresu velikanske in raznolike množice virov in literature. Knjigi je na koncu dodana obsežna izbrana bibliografija s pregledom uporabljenega arhivskega gradiva, revij, biografskih del o Benitu Mussoliniju, fašističnih (in protifašističnih) publikacij, memoarske literature in izbranih sekundarnih virov (knjig in člankov v angleškem jeziku). Avtorjevo vsebinsko podajanje podkrepijo skrbno izbrane dokumentarne fotografije v ravno pravšnjem obsegu. Na koncu ima knjiga še obsežno stvarno kazalo, kar samo potrjuje obsežnost tega monografskega dela, s pomočjo katerega bodo mlajše generacije lažje razumele fašistično in nacistično gibanje ter ideologijo v kontekstu totalitarizmov 20. stoletja, tudi komunizem, Mussoliniju očitno dobro znan iz mlajših let, ko se je razglašal za prepričanega »socialista«.

Ne bi bilo korektno, če bi vsebino knjige na dolgo in široko predstavljali, in še manj, če bi posebej izpostavljali posamezna poglavja. To bi bralc(e)a lahko zavedlo in bi morebiti spregledal rdečo nit avtorjevega dela. Rad pa bi izpostavil dejstvo, da se knjiga za razliko

od mnogih podobnih biografij ne začne z Mussolinijevim rojstvom, otroštvom in odrasčanjem. O vsem tem beremo v nadaljevanju, ko kronološko brezhibno spoznavamo njegovo življenje in usodo kot človeka, predvsem pa kot fašističnega voditelja in »dučēja«. Avtor namreč začne delo s poglavjem, ki nosi naslov *Furije in Benito Mussolini, 1944–1945*. Seznanani nas z usmrtnitvijo petih fašističnih funkcionarjev 11. januarja 1944 pred mestnimi vrati Verone. Med usmrčenimi je bil tudi Mussolinijev zet Galezzano Ciano, grof Cortellazzo. Njihova kri je bila »spravna daritev novi italijanski socialni republiki (Repubblica Sociale Italiana-RSI)«, ki so jo ustanovili septembra 1943 kot neke vrste fašistično vladavino za severno Italijo. Čeprav ni nihče odkrito povedal (in novejšje italijansko zgodovino pisje o tem ne piše veliko), je bil Ciano ustreljen namesto Mussolinija, propadlega totalitarnega vladarja, propadlega fašističnega diktatorja, propadlega voditelja ljudstva, propadlega vojskovodje za nacionalsocialistični novi red. Bolj ko prebiramo vrstice tega poglavja, laže dojamemo smisel avtorjeve odločitve, da nam za začetek postreže s smrtjo in ne rojstvom, in ga lahko docela razumemo v delu besedila, ki govori o klavnem koncu velikega dučēja. »Propadlega diktatorja, ki je na vrat *na nos pobegnil pred dokončno usodo, so rojaki ujeli kot podgano in ga za zločine ter nesposobnost kaznovali s kroglo*«. Hitler in Stalin sta umrla drugače, nam pojasni Bosworth, saj se sklepni dejanji v življenju teh dveh diktatorjev prepletata s strahotno podobo sveta, ki je »zdrsnil v pogubo«. Benito Mussolini ni umrl kot ta dva, pa vendar je tudi fašizem prelil preveč krvi, saj je

Mussolinijeva diktatura spravila v grob vsaj milijon ljudi, če ne še več. »Zgodovina 20. stoletja je obširna kartoteka zločinov, zablod in tragedij. Mussolini v njem zavzema sorazmerno banalno poglavje, saj je bil najneznatnejši od tiranskih morilcev, ki so zaznamovali medvojno Evropo. Bil je zvest odsev svojega naroda, razredne pripadnosti in spola, čeprav lahko tudi Hitlerja in Stalina učinkoviteje analiziramo z izhodišč strukturalizma in intencionalizma«, je prepričan Bosworth. O vsej širini in objektivnosti njegovega pisanja o dučēju pa se lahko najbolj verodostojno prepričajo bralci sami skozi prebiranje smiselno zaokroženih poglavij od njegovega rojstva do smrti. Iz njih veje avtorjeva dobronamerna želja, da bi tega diktatorja kompleksno predstavil tudi kot osebnost, kot moškega, moža in očeta, ljubimca in podeželskega učitelja, vnetega mladega socialista, vojska med prvo svetovno vojno, človeka z mnogimi družinskimi in zdravstvenimi težavami, nekaj časa tudi italijanskega emigranta v Švici, najbolj pa kot italijanskega voditelja med obema svetovnima vojnoma v minulem stoletju. To mu uspe, enako kot mu uspe razložiti razlike med nacionalsocializmom oz. nacizmom in fašizmom, pojasniti Mussolinijev odnos do zloglasne Hitlerjeve rasne politike in še posebej njegovo stališče do preganjanja Judov in antisemitizma nasploh. Med Hitlerjem in Mussolinijem so bile kar znatne razlike, sploh v začetnem Hitlerjevem obdobju po spodletelem pivniškem puču. A že leta 1932 pride do jasnih in očitnih povezav med Nemčijo in Italijo oz. med Hitlerjem in Mussolinijem. Gre za zaupno povezavo nacizma in fašizma kot različice nacionalsocializma.

Skupen jima je bil »*branic pred marksističnim socializmom*« oz. boljše vizmom in kasnejši sijaj nacističnega uspeha v Nemčiji je dodatno okreplil italijanski fašizem. Glede vojno-strateških ciljev se diktatorja nista povsem ujemala, tudi glede Judov sta bila na dokaj različnih bregovih, saj Mussolini tu podpiral radikalne rasne politike in popolnega uničenja Judov (glede njih je duče leta 1928 izjavil: »Z njimi nisem ravno prijatelj, toda nacistični protisemitizem ni vreden evropskega naroda«). A ne glede na vse to se moramo strinjati z avtorjevo oceno, da nacističnih rjavosrajčnikov ne bi bilo brez fašističnih črnosrajčnikov, in da je najbrž Hitler v dobršni meri kopiral svojo podobo prav od dučaja. Ne smemo namreč pozabiti, da je Mussolini s pohodom v Rim že leta 1922 prevzel oblast v Italiji in v tem v času je bil Hitler v Nemčiji še nepomemben strankarski politik. Popolnoma točno pa je, da fašizem ni nikoli premogel energije in materialne moči nacionalsocializma, bil pa je moralno ravno tako škodljiv, ali celo še bolj, ker je bil izrazito »nepošten«. Fašizem je bil goljufija in »socialna grožnja, pred katero je duče rešil Italijo, je bila goljufija«, je Mussolinija nekoč označil A. J. P. Taylor. Dodal je, da je bil »Mussolini samovšečnež, šušmarski bahač, brez zamisli in ciljev«. Karkoli že si mislimo o njem – bil je italijanska (za nekatere tudi evropska in celo svetovna!) zgodovinska osebnost, ki je kot fašist vse življenje »sejala veter nasilja«. Skupaj z njegovim fašizmom ga lahko brez pomislekov uvrstimo med zgodovinske relikte. A ne smemo pozabiti, da so se po njem zgledovali mnogi diktatorji 20. stoletja. Njegova usoda še vedno buri duhove tudi med mnogimi

novodobnimi italijanskimi zgodovinarji, ki ga poskušajo prikazati v povsem drugačni, v glavnem pozitivni luči zato, ker se naslanjajo na izročilo že nekaj časa ofenzivnega in znova vzpenjajočega se nacionalizma v Evropi, in ker jim je blizu oznaka, da je bil »Benito Amilcare Andrea Mussolini (29. 7. 1883, Predappio – 28. 4. 1945, Mezzegra) *kljub častihlepju le ambiciozni podeželski izobraženec, ki je menil, da mora vedno in povsod uveljaviti svojo voljo in da zmore Italijo popeljati v lepšo prihodnost*«, in to kljub temu da se je v najglobljih vprašanjih človekovega obstoja skoraj brez izjeme – motil. Njegov duh v Italiji še živi.

Marjan Toš

SPOMINJANJA OB DNEVU PRIMOŽA TRUBARJA V UNIVERZITETNI KNJIŽNICI MARIBOR

Počastitev dneva Primoža Trubarja, državnega praznika, ki ni dela prost dan, je v Mariboru prvič potekala 8. junija 2015 in tudi drugič na isti dan leto kasneje v Univerzitetni knjižnici Maribor. Pripravljena je bila v okviru projekta Spominjanja, potekajočega že celo desetletje v okviru Zveze kulturnih društev Maribor, in s sodelovanjem Univerzitetne knjižnice Maribor.

Koncept projekta Spominjanja je ozaveščanje kulture spominjanja, zato so posamezne prireditve, posvečene uglednim posameznikom ob okroglih obletnicah ali pomembnim dogodkom iz mariborske in slovenske preteklosti, vezivo za zdaj že tradicionalna